

חבל נחלתו

מסקנה

קהילה החיה בשלום אלו עם אלו אין להם להתפלג ולעשות מניינים נפרדים, פרט למניין של אבלים בביתם (ועי' בספרי ח"ג סי' ד, מה יעשו אם בגלל המניין בבית האבלים לא יהיה מניין בבית הכנסת).

ברוב עם הדרת מלך. ולא דווקא לענין מגילה דבעינן פרסומא ניסא, אלא ה"ה גבי תפילה (גם לענין ברכת המזון דנזדמנו עשרים, מצוה שלא לחלק לשתי כתות, משום ברוב עם הדרת מלך. עי' שו"ע או"ח), כמ"ש הראנ"ח ח"ב סי' ע' בד"ה אמנם, עי"ש".

סימן ב

חרש שלמדוהו לדבר

שאלה

חרש שלמדוהו לדבר האם חייב במצוות וקידושו קידושין וגיטו גט, והאם יכול להוציא אחרים ידי חובתם?

תשובה

א. במשנה במסכת תרומות (פ"א מ"א): "חמשה לא יתרומו ואם תרמו אין תרומתן תרומה: החרש..."

ובמשנה הבאה: "חרש המדבר ואינו שומע לא יתרום ואם תרום תרומתו תרומה, חרש שדברו בו חכמים בכל מקום¹ שאינו לא שומע ולא מדבר".

ופרש הרמב"ם (בפי' המשנה): "חרש בלשונינו הוא שאינו שומע, וקראו חכמים עליהם השלום למי שלא שומע ולא מדבר חרש, לפי שסיבת האלמות היא יְרֻשָׁוּת שנפגע בה הילד במעני אמו וגורמת לו שלא

ישמע איך מדברים, וכבר נתבאר זה בספר השאלות הטבעיות, ולפיכך קראו את האלם על שם גורם האלמות. ודע שאם נתחרש האדם אחרי שהיה שומע, או נאלם אחרי שהיה מדבר, הרי זה לא יתרום לכתחלה".
ב. פרש ר' עובדיה מברטנורא: "לא יתרום - לכתחלה דצריך להשמיע לאזנו כשיברך".

אולם הריב"ם כתב: "חרש המדבר ואינו שומע לא יתרום ואם תרום תרומתו תרומה. גרסי' הא מני ר' יוסי היא, דאמ' לא יצא, דתנן הקורא את שמע ולא השמיע לאזנו ר' יוסי אומר לא יצא, והתם בקרית שמע דאוריתא לא יצא אבל בתרומה דרבנן תרומתו תרומה".

היינו לפי ר' יוסי כל שאינו משמיע לאזניו לא יצא י"ח ק"ש מן התורה וכיון שהוא חרש אע"פ שיודע לדבר לא יצא. ולמד זאת הריב"ם לפי לגבי כל מצוות

1. הריב"ם עיר: "חרש שדיברו בו חכמים בכל מקום שאינו לא שומע ולא מדבר. לאו כלל הוא, דהא בחגיגה תני חרש סתם, ונכלל בו בין שומע ולא מדבר בין מדבר ואינו שומע, וכן ביבמות שנינו החרש שנחלץ וכו', ונכלל ואפי' שומע ואינו מדבר, והטעם לפי שאינו באמר ואמרה". וכ"כ הרע"ב, אולם אין עניין זה מעניין השאלה.

חבל נחלתו

שאף נהיה אילם) הרי הוא כבריא ומדבר ע"י הכתב.

אולם בעמוד הבא נאמר: "אמר רבי יוחנן: חלוקין עליו חביריו על רשב"ג. אמר אביי, אף אנן נמי תנינא: נישטת – לא יוציא, נתחרש הוא או נשתטה – לא יוציא עולמית; מאי עולמית? לאו אע"ג דיכול לדבר מתוך הכתב. אמר רב פפא: אי לאו דאשמועינן ר' יוחנן, הוה אמינא, רשב"ג לפרושי טעמא דת"ק הוא דאתא, ומאי עולמית? אע"ג דחזינא ליה דחריף". היינו, אין הלכה כרב וחרש אינו יכול להוציא ע"י ציווי בכתב אע"פ שהוא חריף.

וכתב על כך המאירי: "כל שנתחרש הוא שהפקענהו מלגרש פירושו אפילו בחריף הרבה שהרי הפקענהו אף על ידי כתיבה".

עולה עפ"י דברים אלו שכתובה אינה מועילה בחרש אילם לגרש בגט, אולם משמע שסתם חרש המדבר הרי הוא כפיקח לכל דבר כאמור בתרומות.

ד. אולם הרמב"ם (הל' מכירה פכ"ט ה"ב) כתב: "החרש כיצד נושא ונותן, חרש שאינו שומע ולא מדבר או מדבר ואינו שומע כלום, מוכר ולוקח המטלטלין ברמיזה אבל לא בקרקע, ואף במטלטלין לא יתקיימו מעשיו עד שבודקין אותו בדיקות רבות ומתישבין בדבר".

ודברי הרמב"ם קשים, הרי קי"ל שחרש המדבר הרי הוא כפיקח לכל דבר וכיצד השווהו לחרש שאינו שומע ואינו מדבר. וכן הקשה המגיד משנה: "אבל יש תימה למה לא השהה מדבר ואינו שומע לשומע ואינו מדבר שהרי ברייתא בגיטין פ' מי שאחזו (דף ע"א) הקשו על רב כהנא מהברייתא שאמרה מדבר ואינו שומע זהו חרש שומע ואינו מדבר זהו אלם, וזה זהו

דאורייתא, ולכן לדעתו חרש המדבר אינו יוצא י"ח במצוה מן התורה אלא אך במצוה דרבנן. ומקורו מן הירושלמי (כדברי הרא"ש על המשנה): "אמר ר' יסא הוינן סברין למימר פלגין ר' יוסי ורבנן בק"ש דכתיב ביה שמע הא שאר כל המצות לא, מן מה דאמר רב מתנה ר' יוסי היא הדה אמרה היא שמע היא שאר מצות, מ"ט דר' יוסי אמר קרא והאזנת למצותיו תשמע אזנך מה שפיך מדבר".

לעומת זאת הר"ף (ברכות ח ע"ב) פסק על פי הבבלי: "אמר רב יוסף מחלוקת בק"ש אבל בשאר מצוות דברי הכל יצא, דתניא לא יברך אדם ברכת המזון בלבו ואם ברך יצא". וא"כ אף בתרומה דאורייתא בדיעבד תרומתו תרומה אע"פ שאין משמיע לאוזניו. וכ"פ הרא"ש (ברכות פ"ב ס' יב).

ג. כל זה כאמור בחרש המדבר, היינו מי שהיה פיקח ונתחרש ולכן יודע לדבר. השאלה היא מה דינו של חרש שלא שמע מילה מימיו, ולכן הדיבור אצלו הוא רמז כתנועת ידים בצירוף קול כאשר ע"י לימוד יודע לדבר.

בגיטין (עא ע"א) נאמר: "אמר רב כהנא אמר רב: חרש שיכול לדבר מתוך הכתב, כתבין ונותנין גט לאשתו". היינו, יכול לבטאות עצמו ע"י נייר והרי הוא כפיקח. ומובא בהמשך הסוגיא: "מיתיבי: חרש, לא הלכו בו אחר רמיזותיו ואחר קפיצותיו ואחר כתב ידו אלא במטלטלין, אבל לא לגיטין! תנאי היא; דתניא, אמר רבן שמעון בן גמליאל: במה דברים אמורים – בחרש מעיקרו, אבל פיקח ונתחרש – הוא כתב והן חותמין".

היינו לפי רשב"ג פיקח ונתחרש (ומשמע

[ע"ב] תנן בהדיא חרש שדיברו חכמים בו בכל מקום כשאינו שומע ואינו מדבר, מוכח בהדיא דכל מקום כשמדבר ואינו שומע דינו כפקח. גם מה שתירץ בשומע קצת תמוה, דהא כששומע כשמדברין לו בקול רם אפילו אינו מדבר חשיב כשומע ואינו מדבר, דהא כתב הרא"ש בתשובה [כלל פ"ה סי' י"ג] הביאו הסור [סעיף כ'] וז"ל, כל מקום שהזכירו חרש אצל שוטה היינו שאינו מדבר ואינו שומע כלל [וכו', אבל זה ששומע כשמדברים עמו בקול רם אינו חרש אלא שכבדו אזניו משמוע והרי הוא כפקח לכל דבר]. ומזה משמע דכשמדבר אף שאינו שומע כלל הרי הוא כפקח. ועוד קשה דא"כ היה לו לכתוב ג"כ גבי גירושין וקדושין דאם הוא חרש ואינו שומע כלל דאינו יכול להקנות קרקע דדינו כשוטה, ומכל שכן דאינו יכול לקדש ולגרש.

"לכן נראה לפענ"ד דדעת הרמב"ם דהא דתנן בחגיגה חרש שדיברו בו בכל מקום, היינו דוקא בכל מקום שהזכירו חכמים חרש אצל שוטה וקטן, וכ"כ רש"י שם [ד"ה חרש] וז"ל, שהשוו אותו לשוטה, אז בעינין דוקא שיהיה אינו שומע ואינו מדבר, אבל כאן שלא הזכירו אלא חרש לבד, הוא אפילו מדבר ואינו שומע, וכדתנן בגיטין [שם] מדבר ואינו שומע זהו חרש. והטעם דקרקע גרע, דהא קטן אחר י"ג שנים שדינו כגדול לקדש ולגרש וס"ל להרבה פוסקים [בסעיף ח'] דאפילו קרקע שלו אינו יכול למכור אם לא שהוא חריף, וכיון דבקרקע בעינין חריפות ולכך אפילו חרש שמדבר ואינו שומע אינו חריף ואינו יכול למכור קרקע, די"ל דהיה קים להו לחכמינו ז"ל שאינו חריף ואינו יכול למכור קרקע. ונראה דאם צריך למכור קרקע, שהב"ד מעמידין לו

הרי הן כפקחין לכל דבריהם ע"כ. ופירש"י ז"ל חרש המדבר ואינו שומע זהו חרש ולא זהו חרש שדברו בו חכמים בכ"מ דהשווהו לשוטה וזה כפקח לכל דבריו כדאיתא בהדיא ע"כ וצ"ע."

והכסף משנה תרץ: "י"ל דההיא ברייתא דקתני מדבר ואינו שומע ושומע ואינו מדבר הרי הם כפקחים לכל דבריהם ע"כ לא כפקחים ממש קאמר דפקחים ממש אינם צריכים בדיקה ומדבר ואינו שומע ושומע ואינו מדבר וכו' דקתני מדבר ואינו שומע זהו חרש משמע שדינו כחרש גמור לדברים שלא נאמר בו בפירוש שאינו כחרש. ועוד י"ל שסובר רבינו דכי תניא במדבר ואינו שומע שהוא כפקח היינו דוקא כששומע קצת וקרי ליה אינו שומע לפי שאינו שומע כמו הפקחים אבל אם אינו שומע כלל דינו כחרש גמור ולישנא דרבינו דייק הכי שכתב מדבר ואינו שומע כלום."

משמע מדבריו שמדבר ואינו שומע אינו נחשב כפקח וטעון בדיקה, ואם אינו שומע כלל נחשב כחרש גמור. וכן פסק מהר"י קארו בשו"ע (ח"מ סי' רלה סי"ז) בהביאו את לשון הרמב"ם. וכך בארו הסמ"ע.

ה. בנתיבות המשפט (ביאורים ס"ק כ) הקשה: "בב"י [סעיף י"ט] הקשה הא בש"ס [גיטין ע"א ע"א] אמרו דזהו זהו הן כפקחין לכל דבריהן, ותירץ שני תירוצים. א', כיון דע"כ לאו כפקח ממש קאמר דהא צריך בדיקה, וכיון דקתני מדבר ואינו שומע זהו חרש משמע דדינו כחרש גמור לכל הדברים שלא נאמר בו בש"ס בפירוש שאינו כחרש. ותירץ ב', דשם מיירי כששומע קצת, אבל אם אינו שומע כלל דינו כחרש גמור ע"ש. ושני תירוצין תמוהין, דהא בחגיגה דף ב'

חבל נחלתו

המדבר כדין חרש-אילם ופסול מן התורה. ולפי"ז אף לדין חרש שלמדוהו לדבר דינו בדרך כלל כאינו מחוייב מן התורה. עולה מדברינו שלשיטת הרמב"ם, עפ"י הב"י: חרש המדבר ואינו שומע לחלק מהדברים הוא כחרש גמור לחד תירוצא, ולאידך תירוצא רק אם שומע קצת אינו כחרש. ולפי הגר"א והנתיבות עולה שבכ"מ שנמנה לבדו לא עם שוטה וקטן דינו כחרש גמור ורק בדינים שהשווה לשוטה וקטן שם המדבר ואינו שומע דינו כפיקח. ושאר הראשונים נראה שחלוקים על הרמב"ם ולשיטתם המדבר ואינו שומע דינו כפיקח. לגבי שאלתנו נראה ששיטת הרמב"ם בכל מקרה תחמיר את הדין באותם דינים שדנו בחרש לבדו ואף אם למדוהו לדבר יש להחמיר בו². ולשאר הראשונים השאלה במקומה עומדת.

אפורופוס כמו שמעמידין לשוטה ולהלן סעיף כ', דיש לו דין שוטה לזה. דאי לא תימא הכי לא יהיה יכול למכור קרקע אם לא שילוח תחלה והב"ד יגבוה לפרעון [עיין משה"א סוף סק"ד].

ובאותו כיוון תרץ הגר"א. בביאור הגר"א כתב: "הרמב"ם מפ' מ"ש במתני' חרש כו' הוא כולל ג"כ מדבר ואינו שומע **דדוקא חרש שתנו אצל שוטה הוא אינו מדבר ואינו שומע** וכמ"ש בריש חגיגה קתני חרש דומיא כו' וערש"י שם ד"ה חרש שדברו כו' ובוה ניחא מש"ש ובגטין וממאי דמדבר כו' דלכאורה אין נ"מ בזה **אלא דנ"מ לחרש שלא נשנה אצל שוטה** ול"ק וזה ה"ה כו' אלא שאינן כשוטה בזה והשוו כמ"ש ה"ה כפקחין דלהיות כשוטה דוקא שאינו שומע ולא מדבר".

עולה מדברי הגר"א, שלשיטת הרמב"ם, כשדנו על החרש בפני עצמו הרי דין חרש

2. יש להעיר שהרמב"ם עצמו כתב בהלכות אישות (פ"ב הכ"ו): "חרש וחרשת האמורים בכל מקום הן האילמים שאין שומעין ואין מדברים, אבל מי שמדבר ואינו שומע או שומע ואינו מדבר הרי הוא ככל אדם, ואיש ואשה שהן שלמים בדעתן ואינן לא חרשים ולא שוטים נקראין פקח ופקחת". ובהלכות גירושין (פ"ב הט"ז) פסק: "מי שנשתתק והרי דעתו נכונה ואמרו לו נכתוב גט לאשתך והרכין בראשו בודקין אותו שלשה פעמים בסירוגין אם אמר על לאו ולא ועל הין הין הרי אלו יכתבו ויתנו, וצריכין לבדקו יפה יפה שמא נטרפה דעתו, וכן אם כתב בידו כתבו ותנו גט לאשתו הרי אלו כותבין ונותנין לה אם היתה דעתו מיושבת עליו, שאין דין מי שנשתתק כדין החרש". ומשמע שאם מי שנתחרש ציווה בקולו לכתוב גט לאשתו – כותבים עבורו. ולפי הגר"א והנתיבות דין חרש המדבר כחרש שאינו מדבר. וכתב הכס"מ בהלכה שלפני כן: "ויותר נראה לומר שכל שמדבר דינו כפקח גמור שהרי מתוך דבורו ניכר אם הוא בן דעת ומש"ה לא הזכירו רבינו". ושאל על כך המל"מ: "מי שנשא כשהוא פקח ונתחרש וכו'. ומ"ש מרן ז"ל ולא כתב רבינו דין המדבר ואינו שומע משום דמכלל דבריו נלמוד דכיון שאינו חרש גמור דינו כדין האלם ויותר נראה לומר שכל שמדבר דינו כפקח גמור כו' וכיוצא בזה כתב הב"י סימן ק"כ. ואני תמיה בדבריו דאיך שכח דברי רבינו בפכ"ט מהלכות מכירה שהשוה דין חרש גמור למדבר ואינו שומע וחילקו מדין אלם. וכבר הוקשה לה"ה שם דבגמרא משמע דאלם ומדבר ואינו שומע דינם שוה הרי הם כפקחין לכל דבריהם והניחו בצ"ע ומרן ז"ל נדחק ליישב דברי רבינו יע"ש". וא"כ מכלל ספק לא יצאנו שדברי הרמב"ם נראים כסותרים זל"ז.

שצריך הבנה ורצון גמור ובין שאין צריך רק דיונח ליה כמו כלים (=הכשר לקבל טומאה) שאין צריך רק שיונח בעשיית הכלי לקבלה וכן הטל ניחא ליה, וגם גבי קדשים דסתמן לשמן עומדות מעשיו מוכיחין על כל פנים שאינו מתעסק, אבל בדבר שצריך רצון **בודאי לדין לא מהני מעשיו** וזה דבר ברור דלדין דקיימא לן דלא כרב ורשב"ג אין במעשיהם ממש כלל". וא"כ בכל מקום שצריך כונה לשמה או כוונת עשיה חרש הכותב ואינו מדבר פסול.

וכן מסיק בהמשך לאחר שו"ט: "על כל פנים מוכח בבירור דדבר שצריך רצון אין לקטן ולא לחרש לפי מה דקיימא לן דלא כרב ורשב"ג וכמבואר בירושלמי וא"כ לא מהני בחרש שוטה וקטן לא חריפתם ולא כתיבתם וגיטם וקידושיהם ומכירת קרקעות אינו כלום".

אולם מבאר: "אך [בנידון דידן] באם מדברים קצת [ואפילו בלשון עלגים] והוי בגדר מדבר באופן שכתב מהרי"ט ז"ל [בתשובה הנ"ל] בכהאי גוונא לפענ"ד **כפקחים הם** ואי משום שאינם שומעים הנה לפי מה שכתב הרמב"ם [בפירוש המשניות תרומות פ"א מ"א ד"ה חרש] דעל פי טבעי הרפואה אי אפשר לדבר מבלתי שמוע ולכן אם הם מדברים **מסתמא שומעים קצת על כל פנים** וזה מהני להיות נחשב כשומע ומדבר כמבואר בדברי תשו' ר' אשר ז"ל [כלל פ"ה סי' י"ג] מביאו הסור ז"ל בחור"מ [סוף סי' רל"ה, ויעויין בנתיבות (ה)משפט [סק"כ] ובלאו הכי **במדבר ואינו שומע לא קיימא לן כהרמב"ם ז"ל** [בפרק כ"ט ממכירה ה"ב] וגם הרמב"ן ז"ל [יבמות ק"ד ע"א ד"ה והא] שחייש לזה גבי חליצה דוקא דצריך ענינים מרובים וקרוב לטעות כמבואר

ו. מן האחרונים, ראש המדברים בשאלתנו הוא האדמו"ר ר' חיים מצאנז בשו"ת דברי חיים (אה"ע ח"ב סי' עב) אשר נשאל על חרשים שלמדום לדבר: "וגם המה מדברים בלשון עלגים קשה עד למאד לפעמים אבל ביכלתם לדבר כזה אשר השומע יודע ומבין מה שמדברים ומה שהמה מבקשים. וכעת היום השאלה להלכה ולמעשה לדעת מה דינם לאלה הנ"ל בענין קידושין, גירושין, חליצה, שחיטה, עדות, משא ומתן וכדומה אם גם אחרי הלימוד עוד המה בכלל חרשים שאמרו חז"ל [ע"י חגיגה ב' ע"ב] קים להו דלאו בני דיעה נינהו או מאחר כי אף שחרשים המה ואינם שומעים הרי מדברים המה בלשון עלגים ואם קשה הרי אנחנו יודעים ומבינים ע"י דיבורם מה שאומרים ומה שמבקשים ודורשים וגם אנו רואין שמבינים המה ויודעים דרכי והיות העולם כמעט נמצא בתן דעת ותבונה לכן הדבר צריך תלמוד וגם להלכה ולמעשה".

ולאחר הבאת הגמרא בגיטין כותב: "על כל פנים זאת הוא פסק ברור בדברי הש"ס ז"ל והירושלמי דתרומות לר' יוחנן דלא מהני אפילו בנשתתק וחרף גדול אינו מועיל מעשה הכתיבה".

אולם הוא מקשה על דבריו שהרי לקטן יש מעשה ומחשבתו ניכרת מתוך מעשיו כאמור בחולין ובירושלמי ריש תרומות, וכתב נחשב למעשה וא"כ למה יגרע אותו חרש שמדבר או כותב.

ומתריץ: "אך באמת החילוק כמו שהביא הרב המגיד בפ"ה מהל' יבוס [הלכה י"ח] **דבדבר שצריך כוונה לא מהני מעשה** הגם ששם אינו מחלק רק בין ביאת יבמה שקונה אפילו באונס מכל מקום קל לחלק בין דבר

חבל נחלתו

קצת לרוב דיני דאורייתא. ורק בשחיטה ובחליצה העדיף שלא הם יעשו זאת. וטעמו שכיון שהם מדברים ונבדקו והם חריפים הרי הם כחרש המדבר שלרוב הפוסקים דינו כפיקח לכל דבר ורק הרמב"ם בקניין קרקע פסלם. ולא הבחין בין דיבור של מי ששמע לבין דיבור של מי שלא שמע מימיו ורק למדוהו לדבר.

ז. בשו"ת רבי עזריאל הילדסהיימר (ח"ב, אבן העזר, חושן משפט ומילואים סי' נח) ³ דן אף הוא בדיון חרש שלימדוהו לדבר.

ז"ל שם: "בדינו של חרש שלימדוהו לדבר בבית חינוך לחרשים (בדרך שנתחדש בשנים האחרונות) עד שאינו נבדל משאר בני אדם אלא בחסרון חוש השמיעה ובגמגום לשונו בלבד, אבל מדת שכלו והבנתו במשא ומתן היא כשל כל בני אדם הפקחים, נחלקו גדולי הדור.

"ו"א דהוי כפקח לכל דבר כדן מדבר ואינו שומע. וי"א דהוי כשוטה כדן מי שאינו שומע ואינו מדבר. ויש שלא הכריעו בדבר ודנוהו מספק לחומרא".

כדעה הראשונה שהם כפקחים לכל דבריהם כתב בשם הגר"ח מצאנו בתשובה שהובאה לעיל. ומביא מכמה גאונים בדורו שהסכימו לדעה זו. ומוסיף: "גם הרב ר' אליעזר זאב אלט מקובערסדארף כתב לי שדן בזה לפני כעשרים שנה עם אחד מגדולי הפוסקים בזמנו הוא הרב ר' אהרן זינגער ממטערסדארף והסיקו שלהלכה דינו כבר דעת, אבל חששו להורות כך למעשה. דעת הר"א ז"ל אלט לדונו כאינו בר דעת שיש להחמיר בדבר למעשה לדונו כאינו בר דעת

בריטב"א שם במקומו [ד"ה מ"ט] וגם כי מבואר ברמב"ן שם דזה רק לס"ד אבל באמת **שומע ואינו מדבר ומדבר ואינו שומע כפקחים**".

וכן מסיק להלכה: "כלל הדבר שדבר ברור כאשר כתבתי דלדין לפי מאי דקיימא לן כו' יוחנן בש"ס דידן ובירושלמי לא מהני שום מעשה בחרש שוטה וקטן וכאשר בררתי בראיות ברורות.

"ורק באלו שמדברים רק אינם שומעים דבאמת לפי הנראה דהפוסקים לא פסקו כהרמב"ם ז"ל (הנ"ל) וגם הוא יודה בשארי ענינים דכפקחים הם רק בקרקע משום דלא בקיאי בעניני בני אדם כיון שאינם שומעים ולא עדיפי מגדול פחות מבן עשרים [עיי"ש בחו"מ סי' רל"ה סעיף ח'] וכן כתב הב"י ז"ל אך מכל מקום לחוש יש להחמיר כדברי הרמב"ם ז"ל כמבואר בגט פשוט [סי' ק"כ ס"ק כ"ט] ובגט מקושר [שם]. אך אלו כשם שכונסה כן מוציאה ולכן ודאי המה יכולים לקדש אם המה בגדר מדברים קצת **וקדושיהם דאורייתא** וכן יכולים לגרש לכולי עלמא, אך להרמב"ם יש לומר דכל ענינים הוי רק מדרבנן ונפקא מינה לכמה ענינים.

"והנה להיות שו"ב בודאי אינו ראוי כיון דסבירא ליה להרמב"ם ז"ל שאינו בגדר פיקח לכל דבר ובקל יבא לטעות וכעין שכתב הריטב"א לענין חליצה [כנ"ל].

"ולענין אם חליצתם כשרה לפענ"ד יותר טוב ליבם בכהאי גוונא וק"ל וכבר הארכתי בכיוצא בזה בתשובה אחת".

העולה מדבריו כי הכשיר חרשים שלמדום לדבר בגלל שמן הסתם שומעים

3. סימן זה מלוקט ומתורגם ממאמרי המחבר בכתבי עת.

סימן ב – חרש שלמדוהו לדבר

מש"כ הגאון מהר"ם שיק שפנולת החרש שלמדוהו הוי כמעשה קוף בעלמא ושאינה אלא כפי מה שנקבע ונטבע בו מההרגל והלימוד ואין לו בחירה ודעה חפשית".

ושוב מביא את דברי הגר"ד במברגר מוירצבורג: "עניית דעתי נוטה שהאנשים כאלו דין חרשים גמורים יש להן לענין התחייבות במצות ודבר זה נלמד מדברי אדמו"ר הרה"ג מהו' אברהם וואלף האמבורג זלה"ה בספרו שער הזקנים ח"ב דף קל"ה ע"ד שנשאל על כיוצא בזה ובתוך דבריו כתב וז": אם ספק שלך הוא מה שחדשו בזמנים הללו להרגילם ללמד שיבינו ברמיזה הלא א"ב כח ליתן להם שכל ומדע רק אותו דבר ה' בהם בכח ולא בפועל וע"י הלמוד ומיני תחבולות נעשה שיש בהם כח להוציא בפועל שמבינים מה שנרמז להם ע"י סמנים וקריצות הלא לר"א ס"ל דיש בו דינה קצת ומש"ה הוי ספק אבל לרבנן לית בהון דינה כלל או שאין חושבין דעת קלישתא לדעת צלולה דהרי בכ"מ אמרינן חרש שיכול לדבר מתוך הכתב ורומז ונרמז כדאיתא בגיטין דף ע"א ואפ"ה ל"ח לרבנן כבר דעת קקטן וכשוטה עכ"ל, ועם היות כי דברי אדמו"ר אין צריכין חזוק אוסיף קצת ואומר כי בודאי גם רבותינו חכמי הש"ס ידעו מהאפשרות ללמד להחרשים לבטא קצת בשפתים אך גם זה ידעו שמשום כך לא יעלו למדרגת בני דעת גמורה ולהיות נחשבים בכלל מצויין ועושין דבכל אלה אין נמנה כי אם אשר חננו השם יתברך בדעת שלימה ובריאה כפי חוק האנושי אשר עלה בדעתו יתברך לחונן קיבוץ האנושי. תדע דבודאי קטן בן י"ג שנה פחות יום אחד שלומד תורה ומשנה ומבין בה יש לו דעת רחבה הרבה מאד מחרש כזה שלמד הלשון

באותן דברים דלא אמרינן בהו תוך כדי דיבור כדיבור דמי, דהיינו מגדף ועובד ע"ז ומקדש ומגרש (נדרים פ"ז א'), וכתב עליהם הר"ן דכיון דחמירי כולי האי אין אדם עושה אותם אלא בהסכמה גמורה, ואף להר"ן אין צריך בגטין וקידושין כח מחשבה ושכל טפי משאר דברים אלא דבהני מיילי דחמירי איכא בהו גמירת דעת טפי ואין דעתו של אדם שיוכל לחזור בהו תוך כדי דבור כבשאר דברים".

ומוסיף לגבי המסופקים: "מאלו שלא הכריעו הוא הגאון מהר"ם שיק שהעמיק לחקור בזה בתשובתו בחלק אה"ע סי' ע"ט, וכך משמע לי ממה שאחר שהאריך בדין כל מיני החרשים כתב בסיום דבריו: ועכ"פ נראה דחרש שהורגל לדבר בבית חינוך עדיין לא יצא מידי ספק אינו בר דעה לכל הפחות ואין לצרפו למנין ולהניח להוציא עצמו ע"י חרש כזה ואין אוכלים משחיתתו כנלפענ"ד, עכ"ל. הרי מש"כ לא יצא מידי ספק אינו בר דעה משמע דספיקא הוי, ומש"כ בסוף דבריו שאין אוכלים משחיתתו נלע"ד דכוונתו דלא להניחו לשחוט לכתחלה אבל אכתי מידי ספיקא לא נפיק ובתערובת בהפסד מרובה אפשר לצרף צד היתר דהוי בר דעת".

מוסיף בשו"ת ר' עזריאל הילדסהיימר: "ונלע"ד שעיקר הדבר תלוי בשאלה אם כח השכל של החרש לקוי באופן מוחלט או שהוא נורמאלי כשלעצמו וכעין אוצר גנוז". ומביא מחכמי הגויים וחכמי ישראל שעסקו בחינוך חרשים שמגיעים לרום המעלה בהתפתחותם השכלית ורק אינם שומעים ויכולים לבטאות עצמם בבפה מלא וברור. ומסיק: "וחיונן דהמציאיות מכחשת את

חבל נחלתו

החרשים בזמנם (ספר שער הזקנים נדפס בשנת תק"ץ ובתשובה עצמה לא נזכר זמן כתיבתה וגם בתשו' הרי"ד במברגר לא נכתב הזמן) וכן מבואר בספרי הרופאים מן התקופה ההיא, ורק לאח"כ נשתנתה דעתם עד שהגיעו למסקנא **שיש לחרשים כח השכל** (אלא שקשה להוציאו מכח אל הפועל), וכך הוכח בימינו בבירור מן הנסיון. ואין בזה שום סתירה לדח"ל שלא דיברו אלא בחרש שלא היה באפשרותו להפעיל את כח השכל שלו. ולענ"ד אין להחליט בבירור כדברי הגאונים הנ"ל שלימוד החרשים אינו כלום ולענין דיעבד ודאי שצ"ע לסמוך על דבריהם".

ומוסיף עוד לדון עם רבני דורו.

ח. בשאלה מעין זו דן בשו"ת מהרש"ם (ה"ב סי' קמ) שאינו מכריע, וז"ל: "מכתבו הגיעני וע"ד שאלתו באשה שנפלה לפני יבם חרש שאינו שומע ואינו מדבר מתולדתו וע"י שלמד בבתיים המיוחדים לחרשים בזה"ז יודע ומכיר בתנועות שבכלי המבטא של המדברים עמו ע"י תנועות השפתיים ומבין כל מה שמדברים עמו לנוכח **וגם הוא מדבר בלשון נלעג** ובכ"ז מבינים השומעים את דבריו והוא עוסק במלאכתו בחכמה ובדעת ככל האדם והאשה מרוב חשיבותה אין רצונה להתייבם לו בשום אופן ותשב כל ימי' גלמודה אם לא יתירו לחלוץ ורו"מ הביא מתשו' דברי חיים ח"ב א"ע סי' ע"ב שהאריך בזה וסיים דנכון לייבם בכה"ג והנה מכח דיבורו בלשון נלעג כבר הארכתי בתשו' להרב אבד"ק קריסניפאלי' נ"י להתיר וגם מכח מה שאינו שומע הארכתי שם, אך דחתם הי' שומע אם צעקו אליו בקול גדול

כאשר תלמדנה יש מהעופות אף שכל כח דעת אין בהם ואעפ"כ כללא כ"יילי חז"ל שקטן לאו בכלל בני דעת שלמה הוא אף שיש לו גם לשון למודים כאחד הגדולים. והדבר מתבאר היטב ע"פ דברי הירושלמי ריש תרומות דתרומת חרש לא היא תרומה משום דכתיב ונחשב וכו' אנ"ג דלענין שמירת טהרות דמייתי הירושלמי הנ"ל היו חרשים בירושלים שהאמינוהו להן אלמא דהשכל זך וצח המובן בתיבת מחשבה אין בהם יעו"ש היטב. וכן ממעט בתלמודא דידן יומא דף מ"ג חרש שוטה וקטן מקרא דוהניח ולכאורה הכוונה כיון דבעי דהאפר פרה יתחלק לשלש חלקים כדאיתא במשנה מס' פרה וצריך שיהי' שמור מכל טומאה לזה אין השכל של חשו"ק מגיע (ויעויין בספרי פ' חקת בפולגתת ר' ישמעאל ורע"ק בענין זה) וכיון דכל גריעותא דחרש הוא משום חסרון דעת שלמה פשיטא דאין מועיל מה שנלמוד לו לבטא איזה דברים בשפתיו שזה אינו מוסיף ידיעה על ידיעתו אף אם היה מבטא כמבטא כל בני אדם מה שכמדומני אינו. תדע שגם חז"ל ירדו בעומק חכמתם לחקור בכיוצא בזה דהלא לר' אליעזר מסופק ביבמות דף קי"ג אם חרש הוא חסר ידיעה ממש או לא ובודאי טעמו מיוסד על יסודי חכמת הנפש ואעפ"כ החכמים אשר פשיטא שגם דבריהם על יסוד זה לבדו בנויים פליגי עליו והלכתא כוותיהו כדפסקינן בה' תרומות דתרומת חרש אינה קדושה כלל ודלא כר' אליעזר, עכ"ל⁴.

אולם הגר"ע הילדסהיימר חולק עליו:
"אבל כך היתה השקפת העולם ע"ד

4. תשובה זו נדפסה בשו"ת זכר שמחה סי' ט.

סימן ב – חרש שלמדוהו לדבר

אילם מלידה, וכי הוא שולט בדיבור צח וברור בארבע שפות. ברור שחרש-אילם זה הוא פיקח לכל דבר.
”ב) חרש אילם המדבר בתנועות ידיים ובקול עילג – לדעת דברי חיים, מהרש”ם ושני בעלי מלאכת חרש – דינו כפיקח. לדעת נאות דשא דינו כשוטה.
”ג) חרש אילם המדבר בתנועות ידיים בלבד – אינו בר מעשה לפי המתבאר בסוגיא בגיטין שאין מקבלים את דבריו מתוך הכתב אע”פ שחזינא ליה דחריף. ובשורת הלכות קטנות נסתפק בדבר.
”ד) חרש אילם שאינו מדבר אף בתנועות ידים, הוא החרש מתוך חרש שוטה וקטן, ודינו כשוטה לכל דבר.”

ומבארים מה הוא בסיס החלוקה:

”מהו הבסיס ההגיני להבחנה בין הסוגים הללו?
”חרש אילם – כפי שהתבאר לעיל מדברי הרמב”ם בפירוש המשנה – חסר את הנתונים הבסיסיים להתפתחות שכלית. היות ואינו שומע, אינו מדבר, ועל כן הוא נטול אפשרות לקלוט דעת. הדיבור והשמיעה הם הכלים העיקריים לקליטת דעת, ואילו כן, מותר האדם מן הבהמה אין.
”היות וזהו הנתון הבסיסי בחרש-אילם, על כן **זקוקים אנו לראיה אלימה, כדי לדעת שהוא התגבר על מיגבלותיו והינו בר דעת.** דיבור ממש משמש ראיה ברורה לכך. דיבור נלעג, לדעת רוב הפוסקים משמש כראיה מספקת, אולם לדעת נאות דשא אין זו ראיה מספקת. תנועות ידים ללא דיבור אינן ראיה, לפי דברי חז”ל משום שיכולת ההבעה

אך בנ”ד צ”ע.”

מבואר מתשובות האחרונים שאותם שהיו לפניהם חרשים שלימדום לדבר והיו חרפים ומבינים נטו לומר שדינם כמי שנתחרש ומדבר שדינו לרוב הפוסקים כפיקח. והבינו שהשאלה כאן האם הוא פיקח או כשוטה והכריעו שדינו כפיקח.
ט. בפסקי דין רבניים (ח”י עמ’ 193-209) הובאה בפני ביה”ד בתל-אביב⁵ שאלת גיור חרשת אילמת שאינה מדברת כלל. ובתוך דבריהם הביאו שדנו בכך אף הדברי חיים מצאנז, המהרש”ם, שו”ת מהר”ם שיק (אבהע”ז סי’ עט), שו”ת פני יצחק הספרדי (אבהע”ז סי’ יג), שו”ת נאות דשא (לבעל לבושי-שרד, אבהע”ז סי’ קלב).

וכן מסקנתם:

”העולה מן האמור שישנם ארבעה סוגי חרש-אילם:
”א) חרש אילם אשר למד לדבר כאחד האדם, דיבור שלם ותקין – דינו כפיקח לכל דבר. חרש – אילם כזה הוא מן הסוג המתואר בקול קורא שבספר מלאכת חרש (ל”י חפץ): בית ספר לאילמים חרשים להיוודים בלונדון הראה פעולתו על החניכים בימים האלה עד להפליא, ובהגיע אחד מהם לבר-מצוה, עלה ויברך בקול את ברכת התורה אף קרא בעצמו את הפרשה. כל השומעים השתוממו ולא האמינו למשמע אזניהם.
”ראוי לציין שלפני בית הדין שלנו הופיע תורגמן אשר תירגם את דבריה של המבקשת בשפה ברורה וצחה, ולאחר מכן הוברר לנו שגם התורגמן הוא חרש –

5. בפני הרבנים: ח’ ג’ צמבליסט, ע’ אזולאי, ש’ דיכובסקי.

חבל נחלתו

באמצעותן היא מצומצמת למדי, ואין הן מאפשרות לנו לדעת את טיבו.

"קיצורו של דבר, חרש אילם עליו הראיה להוכיח שהוא בר-דעת, כי נתוניו הבסיסיים מורים לנו את ההיפך".

ומסיימים שם: "בלי ספק ישנם חרשים-אילמים המדברים בתנועות ידיים בלבד, ורמתם השכלית היא תקינה. אולם חז"ל לא חילקו בין חרש לחרש, ואמת המידה להוכחת פיקחותו של החרש-אילם חייבת להיות אחידה. הסופרת האמריקאית הידועה, בעלת פרס נובל לספרות: הלן קלר, שהיתה עוררת-חרשת-אילמת, מהווה יוצא מן הכלל, מופלא ביותר, שאינו בא ללמד על הכלל".

עולה מדבריהם שסברו שחרש שלימדהו לדבר אם הוכיח בדיבורו את כושרו השכלי הרי הוא כחרש המדבר שהוא כפיקח לכל דבריו.

י. בשו"ת מנחת יצחק (ח"א סי' קלב) כתב: "והנה בעיקר הדין של חרש מלומד לדבר, כבר דברו בזה גדולי האחרונים, והמקום הספק בזה, דהנה אף בנולד שומע ונתחרש אח"כ והוא מדבר ואינו שומע כלל, יש פלוגתא בין גדולי הפוסקים אם הרי בכלל חרש, דלדברי הרמב"ם (פכ"ט מה' מכירה) וש"ע (ח"מ סי' רל"ה סי"ז), וכן ס"ל להג"א (חולין פ"א) בשם האו"ז, הרי בכלל חרש גמור, אבל שאר פוסקים חולקים בזה והוכיחו מדברי הש"ס דדינו כפקח, וגם הרמב"ם סותר עצמו בפקיו בזה, וא"כ לשיטת הרמב"ם וסיעתו, פשיטא דמכ"ש כעין נד"ד דדינו כחרש גמור, אבל לשאר פוסקים יש להסתפק בזה, דנולד אינו שומע ואינו מדבר, ורק אח"כ למדו אותו לדבר, אם זה מועיל להוציאו מחזקתו הראשונה, ובתשו' מרן הד"ח ז"ל (ח"ב א"ע סי' ע"ב),

פשיטא לי' דכה"ג הרי בכלל מדבר ואינו שומע, ותלי' בפלוגתת הרמב"ם וש"פ, וע"כ להלכה קידושיו דאורייתא, ומ"מ לחומרא יש לחוש ג"כ לדעת הרמב"ם כמבואר בג"פ ובגט מקושר עיי"ש, אולם בשו"ת מהר"ם שיק (חא"ע סי' ע"ט) נוטה דלגם הרמב"ם כה"ג דינו כחרש, ובה מיישב דברי הרמב"ם שלא יסתרו זא"ז, ונתכוון בזה לדיעה אחת עם הגאון בעל היריעות שלמה (יו"ד סי' א' אות ט') עיי"ש, והמהר"ם שיק סיים ע"ז דמידי ספיקא לא נפקא עיי"ש, ובה נראה כיון דגם להד"ח יש להחשיב עם שיטת הרמב"ם עכ"פ לחומרא, ע"כ יש לנקוט דברי המהר"ם שיק דמידי ספיקא לא נפקא, ואף דלכאורה אין נפקא מינה לדינא בין הד"ח והמהר"ם שיק, דלגם להד"ח יש לנקוט לחומרא בכ"פ, מ"מ יש נפ"מ להצטרף לעוד ספק, דלהד"ח אין להצטרף ספק זה, דלדינא העיקר שלא כדברי הרמב"ם, ולהמהר"ם שיק יש להצטרף לס"ס".

יא. בשו"ת מנחת שלמה (ח"א סי' לד) דן בענין "חרש שלמד לדבר - לענין חיובו במצוות ובדבר חינוך ילדים מפגרים במצוות".

וכתב הגרש"ז"א: "ובענין חרש בר דעת שאינו שומע, אבל יכול לדבר בשפת עלגים שמלמדים אותם לדבר בתנועות שפתים, נשאלתי לפני כמה שנים ע"י חכם אחד בנידון כזה, בצעיר חרש, אך חריף בשכלו ופיקח גמור, וגם יש לו חברותא בלימוד, והשבתי שדינו כפקח, וגם מחותני הגאון ר' יוסף שלו' אלישיב שליט"א נשאל על כך והסכמנו אז לדבר אחד שדינו כפקח, ורק לענין לעלות לתורה חושבני דכיון שאינו יכול לברך כראוי מסתבר שאין להעלותו. ובתוך הדברים גם כתבתי עפ"י מ"ש החת"ס

כהב"ש שהביאו כת"ר דחשיבי שפיר בני מצוות, ואף שהביא כת"ר מדברי מלכיאל ח"ו "בזה נתקבל מהלכה למשה מסיני" משום דא"א לומר שחכמי הש"ס טעו ח"ו בדין חרש בשביל שלא ידעו שאפשר ללמדו, ולענ"ד דיתכן **דלפני שידעו ללמדם ולפתח את שכלם כמו שיודעים בזמננו היו נחשבים באמת כשוטים משא"כ בזמננו**, דוגמא לדבר בן ח' אשר חלילה לומר גם בזמננו דהרי הוא כאבן (מסופקני במי שנמצא כיום באיזו מדינה אשר אין שם אינקובטור אם מותר לחלל שבת עבור חיי שעה של בן ח' כיון דבזמננו הם יכולים להיות וצ"ע), הלום נזכרתי שרצוי לציין לכת"ר לעיין גם באורחות חיים סי' שמ"א לענין ספינת לשוטה וכו'. סוף דבר נראה לענין חרש שלמעשה קשה מאד להכריע בדבר שגדולי תורה אשר מימיהם אנו שותים כבר האריכו בזה אבל גם קשה מאד לדחותם ח"ו מקיום מצוות".

יב. וכן עסק בשאלה זו בלא הכרעה הרב אברהם דוב לוי (פסקי דין - ירושלים דיני ממונות ובירורי יהדות ו עמ' רנז) וז"ל: "בשאלת החרשים שלומדים לדבר בבתי ספר מיוחדים נחלקו האחרונים אם דינם כפקחים, יש סוברים שכיון דיש בהם דעת ותבונה וגם משמיעים הברות של דבור דינם כפקחים, והחרש שדינו כאינו בן דעת זה דוקא באינו שומע ואינו מדבר, וכ"ד שו"ת דברי חיים ח"ב אבהע"ז סי' עב שקדושיו מן התורה, ושו"ת מהרש"ם ח"ב סי' קמ שמצטרף למנין, ושו"ת בית שלמה אר"ח סי' צה שחייב במצוות, ועזרת נשים עזרה שתיים עשרה שער שלישי, ושו"ת מהרא"ש סי' יד, ושו"ת מנחת שלמה סי' לד, ועי' לקט הקמח החדש סי' נה שכ"ד עוד אחרונים, ועי' מאמרו של הגר"י וינברג בקובץ שנה בשנה

בחיו"ד סי' שר"ז (גם המנ"ח בסוף מצוה ק"צ שמח שכיון לדעתו) דלענין שיעור של גדלות דלדין הוא בי"ג שנה ושתי שערות, אולם לבני נח שלא ניתנו להם שיעורין תלוי רק בזה אם הוא בר דעת או לא וכל שיש לו דעת הוא גם נהרג על כך כי השיעור של קטן וגדול רק לישראל נאמר ולא לב"נ. וגם יש שהוסיפו לחדש שגם ישראל קטן שהוא חריף ובר דעת חייב לפי"ז בכל הז' מצוות כמו בן נח משום טעמא דמי איכא מדי וכו' וכיון דלא מסתבר כלל שע"י מתן תורה יצאו מקדושה חמורה להיות מותרין לעבור על ז' מצוות, לכן גם ישראל מצווה על כך (דברי חיים אויערבאך בנז"מ סימן י"א וכמדומני שגם ראיתי כן בס' התעוררות לתשובה מנכדו של החת"ס) ורק לענין עונשין שפיר אמרין דהתורה חסה רק על ישראל ולא על נכרים, **ולכן בנוגע לחרש ושוטה אף שאין זה נוגע כלל לשיעורין מ"מ מסתבר דתלוי רק במה שבודקין אותו אם יש לו דעת או אין לו דעת ומ"ש הרמב"ם בפ"י ממלכים ה"ב "אין עונשין מהן לא לקטן ולא חרש ולא שוטה לפי שאינן בני מצוות" הכל תלוי אם הוא חריף בשכלו או לא כמו בקטן, וא"כ מהיכ"ת נימא שישראל חרש שהוא פקח גמור יתחייב רק בז' מצוות ולא בכל המצוות כל זמן שאין אנו מוצאים בפירוש שיש גם בזה הלכה למשה מסיני לחלק בין חרש ב"נ לחרש ישראל, ומסתבר שלדעת החת"ס כמו שקטן האמור שם היינו דוקא כשאין לו דעת כך גם בחרש.**

"ומ"ש המהר"ם שיק דחרש אין בו דעת עצמו רק דעת מלמדו, הרי עינינו רואות שבזמננו אין הדבר כן ויש להם פקחות וחריצות משלהם וגם יש אשר הם יותר משכילים ממלמדיהם, ולכן יותר מסתבר

חבל נחלתו

שמדברים לידה לתנועות שמגרות נקודות מסויימות במוחו של החרש ושעל פיהן מבין מה שמדברים, שברור שאין זו "שמיעה" אלא קליטה של רמיות. ודפח"ח".

אם נסכם את הדעות הנ"ל נראה שבחרש המדבר ומביע מחשבותיו בדיבור ובע"פ יש רבים שסברו שהוא בר חיובא ופעולותיו ומעשה מצוותיו הן מן התורה כחלוקה שהובאה לעיל בפסק ביה"ד של תל-אביב לארבע מדרגות. כאשר רבני דורנו נטו לכך שהוא בן דעת מלא אלא שצריך להוכיח זאת כפי שבארו ביה"ד בת"א והגרשז"א.

בשולי דבריהם נראה לענ"ד להעיר שאולי ראיית התורה את החרש שונה עקרונית לא רק כמי שיש קשיים לפתח את כוחותיו השכליים משום שיש לו מעט גירויים חושיים, אלא החרשות המוחלטת מעידה על היותו אדם חסר ולכן הוא אינו בר חיובא.

כעין ראייה לדבר מדברי המהר"ל בחידושי אגדות (קידושין כב ע"א) לגבי רציעת עבד כתב: "אבל דבר זה ענין מופלג בחכמה, כי האדם הוא אדם ע"י האוזן בפרט, ולא ע"י שאר דברים. וזה כי כמו הכלי כאשר הוא גולם אין לו שם כלי, וכאשר יש לו בית קיבול הרי נחשב כלי, ואין האדם בעל הקבלה רק ע"י האוזן, ולכך כל שמיעה מתורגם קבלה, וכאשר האדם חרש הרי האדם נחשב כמו גולם אשר אינו דבר ולא נגמר צורתו האחרונה כלל, רק הוא חומר מוכן לקבלה. ודבר זה רמזו חכמים הנאמנים בפרק החובל (ב"ק פ"ה ב') חרשו נותן לו דמי כולו, שמזה תראה כי החרש אינו אדם ולכך נותן לו דמי כולו". וכ"כ המהר"ל בגור אריה (ויקרא יט, יד). וא"כ

תשכ"ה עמ' 125 שהדבר תלוי בשאלה אם החרשות היא ליקוי במוח הגורם לחסרון דעת, ולכן אע"פ שלמד דינו כחרש, או שהחסרון הדעת הוא משום שאין לו ממי ללמוד, ולכן זה שלמד דינו כפקח, ועי' ירחון מוריה אלול תשמ"ב עמ' סה מהגרשז"ו. וי"ס שלמרות שלמד בבי"ס נשאר דינו כבראשונה, דלא פלוג, וכ"ד פמ"ג בפתיחה הכוללת ח"ב אות ג ומהר"ם שיק אבהע"ז סי' עט ושר"ת צ"צ הישן סי' עז ושער הזקנים לר"ו המבורג קלה ג ושר"ת זכר שמחה סי' ט ושר"ת משפטי עוזיאל ח"ב סי' פט ושר"ת ר' אליהו גוטמכר או"ח סי' יד ושר"ת צור יעקב סו"ס טז ושר"ת זכר שמחה סי' ט ושער הזקנים ח"ב סי' קלה ושר"ת הלכה למשה סי' רסב ושר"ת נאות דשא סי' קלב ושר"ת דבר יהושע ח"ג אבהע"ז סי' לו. ועי' מלאכת חרש בקונטרס שבסוף הספר ששאל שאלה זו את גדולי הדור והסתפקו בזה. ועי' קריינא דאיגרתא לבעל הקהלות יעקב סי' קלו שלא הכריע בשאלה זו, ועי' מנחת יצחק ח"ג סי' מא ויחווה דעת ח"ב סי' ו. ועי' פד"ד כרך ז עמ' 84 אות ה שחרש שלמדוהו לקרוא ולהבין כל דבר על בוריו דעת רוב הפוסקים שדינו ככל חרש דלא פלוג, ועי' פד"ד כרך י עמ' 208 עפ"י מלאכת חרש שאם למד לדבר כאחד האדם דינו כפיקח. ועי' שו"ת היכל יצחק אבהע"ז ח"ב סי' פב, ואנצקלופדיה הלכתית רפואית לידידי הרב ד"ר אברהם שטיינברג כרך ב עמ' 541".

ובסיום דבריו בנידון כתב: "וממך הרה"ר וראב"ד ירושלים הגר"י קוליץ שליט"א (וצ"ל) שמעתי שחרש שלמד לבטא אותיות ומילים, הביטויים שלו אינם בגדר דיבור אלא בגדר רמיות, כשם שחרש שהרכיבו לו מכונה שמחלקת את הדיבור

חבל נחלתו

חרש שלא שמע מימיו הרי הוא חסר ורק אם נתחרש והוא מדבר כמקודם נחשב כבעל מום אבל כפיקח לכל דבר.

סימן ג

ברכת כהנים בארץ ישראל ובחול

שאלה

האם כהנים צריכים בארץ ישראל לשאת כפיים בכל תפילת שחרית או רק במוסף בשבת וימים טובים, ומה ראוי להנהיג?

תשובה

א. לפני שנעסוק בסיבות לכך שבחול לא נהגו לשאת כפיים אלא ביו"ט, נעיר על נקודה שאינה מבוררת דיה (לענ"ד).
כתב בספר המצוות לרמב"ם (מצות עשה כו): "והמצוה הכ"ז היא שנצטוו הכהנים לברך את ישראל בכל יום והוא אמור יתעלה (נשא ו) כה תברכו את בני ישראל אמור להם".

וכ"כ בספר יראים (סימן רסט). וכן בספר החינוך (פר' נשוא מצ' שעח).

אבל בספר מצוות גדול (עשין סי' כ) כתב: "צוה הקב"ה את הכהנים שיברכו את ישראל כאשר יאמרו להם לברכם דכתיב בפרשה נשא (במדבר ו, כג) דבר אל אהרן ואל בניו לאמר כה תברכו את בני ישראל אמור להם ומתרגם אונקלוס כד יימרון להון (ע"פ יראים סי' רסט). וכן מוכיח בירושלמי (ברכות פ"ה ה"ד ע"ש) שאינו עובר בעשה אלא אם כן מזהירין אותו דקאמר רבי שמעון בן פיזי [כד] הוה תשיש וקאי אחורי עמודי, רבי אלעזר נפיק לברא, פירוש כשהיו חלשים היו נסתרים מאחורי העמודים או יוצאים לחוץ

שלא יאמרו להם לברכם מפני שאז לא היו עוברים (עי' מנחות מד, א תד"ה כל). ול"כ בהגהות מיימוניות (הל' תפילה ונשיאת כפיים פט"ו אות ט).

וכן כתב הטור (או"ח סי' קכח): "כל כהן שאין בו אחד מן הדברים המעכבין צריך לישא כפיו ואם אינו נושא עובר בשלשה עשה כה תברכו אמור להם ושמו את שמי והוא שיהיה בב"ה כשקורא כהנים דכתיב אמור להם ומתרגמינן כד יימרון להון, אבל אם אינו שם אינו עובר. כתב הר"פ שאם אין שם אלא אחד אינו עובר דילפינן ליה מאמור להם דמשמע דוקא לרבים ואינו נראה דלהם על אהרן ובניו קאי ופירוש אמור להם לכל אחד מהם".

ב. ובאר הבית יוסף: "כל כהן שאין בו אחד מהדברים המעכבים צריך לישא את כפיו ואם אינו נושא עובר בשלש עשה. מימרא דרבי יהושע בן לוי בפרק אלן נאמרין (סוטה לה:), וזה לשון הרמב"ם בסוף הלכות תפילה (שם ה"ב) כל כהן שאינו עולה לדוכן אע"פ שביטל מצות עשה אחת הרי זה עובר על שלש עשה. ונראה שטעמו משום דליכא בלשון ציווי אלא כה תברכו בלבד איכא למימר דכי קאמר רבי יהושע בן לוי הרי זה עובר לא דוקא אלא הרי זה עובר.

"ומ"ש רבינו והוא שיהיה בבית הכנסת כשקורא כהנים וכו'. כן כתב הרא"ש בפרק